

LUND UNIVERSITY

Ett förord som samtidigt är mer än ett förord

Så blåses en ballong upp inifrån!

Engstam, Anna

Published in:

Mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur

2023

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Engstam, A. (2023). Ett förord som samtidigt är mer än ett förord: Så blåses en ballong upp inifrån! I A. Engstam (Red.), *Mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur: En festskrift om och till Carl-Göran Heidegren* (s. 12-29). Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Ett förord som samtidigt är mer än ett förord – *Så blåses en ballong upp inifrån!*

ANNA ENGSTAM

Festskrift eller antologi? Frågan kom upp på tapeten så snart det stod klart att vi var många som ville uppmärksamma Carl-Göran Heidegren – som person och forskare – med anledning av hans då förestående emeritering, "det vore ett fint tillfälle". Och när många slår sina mer eller mindre kloka huvuden ihop går det i sällsynta fall fort att nästan enas om något: "en festskrift som samtidigt är mer än en festskrift", det lät bra! Är det ens rimligt att invända mot en så storstilad plan?! Möjligtvis genom att peka på att den knappt innehåller något.¹

En oklar idé kan förstås fyllas lite hur som helst. Att Carl-Göran skulle hedras och hyllas var dock ett som var säkert! Nu gällde det *att blåsa upp ballongen inifrån*.² Att komma på personer som kunde tänkas

¹ Båda citaten är klippta från en personlig gruppchatt, startad den 1 november 2021 av Carl-Görans första doktorand, Anders Lundberg. Syftet framgår av chattnamnet: *Festschrift*.

² Uttrycket "att blåsa upp ballongen inifrån" är hämtat från en bok skriven av Carl-Görans forne handledare, Joachim Israel: *Om konsten att blåsa upp en ballong inifrån* (Göteborg: Korpen, 1982). I fotnot nr. 10 tar jag apropå *interpretativ rekonstruktion* upp Jürgen Habermas idé om *transcendens inifrån*, och Israels metafor kan förstås i linje därmed. Israel utvecklade förvisso sin kunskapsteori i dialog bland med den danske filosofen Peter Zingernagel, men såväl Israel som Habermas kan ses följa G. W. F. Hegel i antagandet "att vi måste starta vår undersökning så att säga från insidan, och därför måste [...] analysera kunskapen såsom ett fenomen som genomgår, både historiskt sett och hos individen, olika med varandra dialektiskt förbundna stadier" (a.a., s. 16). Pudeln kärna är att vi människor, på grund av vår mänskliga belägenhet, inte kan göra oss ny kunskap *utanför* vår livsvärld men ändå kan utveckla vår kunskap om världen genom deltagande i kunskapsprocesser. Sådär skriver Israel i sitt förord (a.a., s. 7):

Man kan inte blåsa upp en ballong inifrån. Detta är så självklart att det verkar trivialt. Men denna bok har som grundläggande tes att vi enbart *kan* blåsa upp en ballong inifrån, att det tillhör männi-

vilja medverka i en [≥]-festskrift till Carl-Göran var ingen konst alls. Förutom vår minnesbank hade vi en mängd förord och även biografiskt material att söka i: *Vilka tackas av Carl-Göran genom åren? Vilka har han samarbetat med? Vilka har varit aktiva i samma grupper och nätverk som han? Och vilka tackar Carl-Göran därför att han, på ett eller annat sätt, har varit betydelsefull för ett verks tillkomst? Disputerade doktorander i sina avhandlingar, givetvis, men vilka mer utöver alla dem som har haft Carl-Göran som handledare?* Det sista har av förklarliga skäl varit i praktiken omöjligt att se över, men att finna åtminstone några av dem för vilka Carl-Göran haft stor betydelse har inte varit svårt.

Snabbt växte listan med namn på sociologer, filosofer, idéhistoriker, litteraturvetare, statsvetare och andra som vi mycket väl skulle kunna fråga; till alla dessa tänkbara medverkande kom vi själva och därmed ytterligare ett tiotal. Inalles: många, många kollegor och före detta kollegor, de flesta av dem vänner/kollegor, en naturlig följd av att Carl-Göran – som den nyfikna, kloka och fina människa han är – under flera decennier har rört sig mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur. Ja, under hela min livstid, slår det mig. Så många idéer han mött! Så många idéer han fått! Därtill: alla människor som nästan lever i Carl-Görans värld, fastän det var länge sedan de verkade här på jorden. Detta vill jag säga något om innan jag berättar mer om vårt festskriftsprojekt.

En framträdande sida av Carl-Göran är att han inte bortser från idébildningen och därmed inte heller från människor och sammanhang: han ser till *människorna och deras idéer* snarare än till idéerna och deras människor.³ Förmågan att levandegöra döda tyskar kan ingen som tagit del av

skans existentiella villkor att hon (dvs. vi alla) är tvungen att blåsa upp ballongen inifrån. Den ballong jag talar om är den värld vi lever i. Tanken att vi skulle kunna ställa oss utanför den eller vid sidan om den är absurd, fastän en del sociologer och samhällsvetare har handlat som om de skulle vara i stånd att göra det.

Kan man annat än älska denna metafor?!

- ³ Denna "turordning" kan föras tillbaka på den franske juristen och socialhistorikern Maxime Leroy (1873–1957); mellan honom och mig är det dock mer än ett led: i sitt bidrag till den antologi som här presenteras citerar Peter Luthersson, Carl-Görans äldste vän, den tyske kultursociologen och författaren Nicolaus Sombart (1923–2008), och jag fann dessa rader så träffande.

hans många framställningar tvivla på. Läs till exempel hans senaste bok, *Den högra handens tendens*, där Carl-Göran återvänder till Weimarrepublikens Tyskland!⁴ Möt så dramatikern Arnolt Bronnen, den judiske skriftställaren Valeiu Marcu och konstnären Rudolf Schlichter! I och med berättelsen kring de tre utvecklas dessutom ett sammanhang i vilket vissa rörelsemönster i det politiska spektrumet, ibland från vänsterkant till högerkant, kan förklaras som meningsfulla förflyttningar. Nå och ge detta slags *förklarande förståelse*, något annat än sympatiserande inlevelse, kan endast den som är öppen, analytisk och kreativ.⁵ Vid användning av sociologiska perspektiv, teorier och begrepp kan man tala om att sätta "i sociologisk belysning".⁶

Carl-Göran själv skulle kanske inte säga 'levandegöra', men att han så gör – spontant och med tiden förmodligen alltmer metodiskt – säger

I likhet med Peter vill jag citera på originalspråk: "Für Maxime war Ideen-geschichte die Geschichte von Menschen, die Ideen hatten, nicht umgekehrt". Kanske är detta ganska lätt att förstå också för den som inte är tysktalande, men jag översätter ändå (bokstavligen): "För Maxime var idéhistoria historien om människor som hade idéer, inte tvärtom." Citatet är hämtat från ett av Nicolaus Sombarts självbiografiska verk, *Pariser Lehrjahre. 1951–1954: Leçons de sociologie* (Hamburg: Hoffmann und Campe, 1994), s. 142.

⁴ Carl-Göran Heidegren, *Den högra handens tendens* (Lund: Bokförlaget Augusti, 2022).

⁵ För mig som sociolog känns det snudd på beskäftigt att i detta sammanhang, apropå *Verstehen*, hänvisa till den som mer än någon annan har grundlagt den så kallade *förståendesociologin*, Max Weber. Carl-Görans förhållande till Max Weber är däremot på sin plats att åtminstone nämna. I en intervju som mig veterligen har haft ganska begränsad spridning (hittills) reder han själv ut detta förhållande, snabbt och snyggt, när han ombeds att på ett enkelt sätt förklara vad sociologi är: "Sociologin försöker att förstå mänskligt handlande, samt förklara detta i dess förlopp och följder (avsedda och oavsedda). Har inte Max Weber sagt ungefär så? Jovisst, det är bara att hålla med." Intervjun gjordes av Martin Berg 2011 som #3 i en serie professorsporträtt för *Sociologerna – med samtiden som destination*, en webbsajt där det inte längre publiceras något nytt; texten går att tillgå via Digitala Vetenskapliga Arkivet: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:482218/FULLTEXT01>

⁶ Uttrycket "i sociologisk belysning" är hämtat från en bok där Carl-Göran tillsammans med två av sina tidigare doktorander, Henrik Lundberg och Klas Gustavsson, gör klart vad så kallad *filosofisociologi* är och kan användas till: *Sverige och filosoferna. Svensk 1900-talsfilosofi i sociologisk belysning* (Lund: Studentlitteratur, 2018).

sig självt när han intervjuas av Carl-Michael Edenborg, som på basis av två timmars samtal förrföra hösten (2021) har undergrävt Carl-Göran doldisskap: "Hegel var min livskamrat".⁷ Något och, via ett slags personifiering, *någon* att återvända till var dag, en dubbelt sammansatt tänkare, kännare och viljebildare att vända sig till med väckta frågor och funderingar, för att så möta motstånd, bringas till eftertanke, vidga sitt perspektiv och förhoppningsvis även finna stadigt fäste att ta spjörn mot i fortgående sökande efter filosofi för liv och verk – ungefär så fyller jag i detta citat. Redan i avhandlingen om "hur Hegel blev Hegel",⁸ *Filosofi och revolution: Hegels väg till visdom* från 1984, har Carl-Göran metoden klar för sig: att berätta *inifrån* för att så på den vägen ideellt rekonstruera "det liv som finns i *saken själv*".⁹ Nog är väl det att levandegöra! Finessen är att detta slags rekonstruktiva idéhistoria kan bli början på en fortsättning genom berättande *inifrån och ut*. Det kan bli socialfilosofi, det kan bli sociologisk teori – kunskapssociologi, filosofisociologi eller något annat. *Interpretativ rekonstruktion* kan också vara början på samhällskritik.¹⁰ Om så vi ser till vad vi kan göra genom att arbeta med metoden

⁷ Se "Carl-Göran Heidegren: Hegel var min livskamrat" av Carl-Michael Edenborg, webbpublicerad i *Fokus* den 28 oktober 2021; artikeln ingår i nummer 2021–43 av samma tidskrift.

⁸ Avhandlingen recenserades i *Sydsvenskan* av Sven-Eric Liedman (se s. 37), och "hur Hegel blev Hegel" är hans korta och koncisa beskrivning av Carl-Göran avhandlingsämne. 1984 var det nästan sextio år sedan hans "mest älskade lärare", Gunnar Aspelin, disputerade på en Hegelavhandling i Lund (se "Om Gunnar Aspelin" från 1998 på sven-eric.liedman.net), och sedan 1925 hade knappast någon liknande avhandling skrivits i Sverige. – Carl-Göran känner till endast en svensk Hegelavhandling mellan 1925 och 1984, *Den orättfärdiga rätten: en studie över Hegels rättfärdigande och marxismens kritik av den moderna rättsordningen* av Anders Fogelklou, framlagd vid Uppsala universitet 1978. (Angående Hegelstudier i Sverige, inklusive Fogelklous avhandling, se även "Den döda hundens uppståndelse" av Mikael Carleheden i *Häften för kritiska studier*, nr. 3, årg. 20, 1987, s. 25–40.)

⁹ Carl-Göran Heidegren, *Filosofi och revolution: Hegels väg till visdom*, doktorsavhandling, Lunds universitet [1984] (Stockholm/Stehag: Symposion, 1984), s. 10.

¹⁰ På tal om den interpretativa rekonstruktionens möjligheter, har Axel Honneth vidareutvecklat den kritisk-teoretiska idén om normativ kritik av institutionella ordningar och sociala praktiker i riktning mot immanent samhällskritik via interpretativ rekonstruktion av idémässiga och sociala samman-

att berätta inifrån och ut, kan vi omvänt komma fram till att sociologi – liksom socialfilosofi och samhällskritik – *utan kontakt med människors livserfarenheter* blir mindre meningsfull. Sådär formulerar Carl-Göran denna

hang, se fr.a. "Rekonstruktive Gesellschaftskritik unter genealogischem Vorbehalt. Zur Idee der »Kritik« in der Frankfurter Schule" i *Pathologien der Vernunft. Geschichte und Gegenwart der Kritischen Theorie* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2007). I samma hegelska anda (jfr. fotnot nr. 2) talar Jürgen Habermas om *transcendens inifrån* (ty. *Transzendenz von innen*); detta är onekligen ett av mina favorituttryck, men det verkligt vackra är ju idén att vi med det bättre och därmed starkare argumentets kraft, via sanningsanspråk och anspråk på normativ riktighet, kan ifrågasätta, kritisera och i längden förändra det sammanhang i vilket vi finner oss – inifrån. Sådär skriver Habermas, i anslutning till C. S. Peirce, i *Texte und Kontexte* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991, s. 124): "[Peirce] begreift Wahrheit als die Einlösbarkeit eines Wahrheitsanspruchs unter den Kommunikationsbedingungen einer idealen, d.h. im sozialen Raum und in der historischen Zeit ideal erweiterten Gemeinschaft von Interpreten. Die kontrafaktische Bezugnahme auf eine solche *unbegrenzte* Kommunikationsgemeinschaft ersetzt das Ewigkeitsmoment oder den überzeitlichen Charakter von »Unbedingtheit« durch die Idee eines offenen, aber zielgerichteten Interpretationsprozesses, der die Grenzen des sozialen Raums und der historischen Zeit *von innen*, aus der Perspektive einer *in der Welt* verorteten Existenz heraus transzendiert." Detta kan ungefärligen översättas till: [Peirce] förstår sanning som möjligheten att under ideala kommunikationsförhållanden lösa in ett sanningsanspråk i en idealt utvidgad tolkningsgemenskap, det vill säga en tolkningsgemenskap med idealisk [med andra ord: fullt adekvat] sträckning över socialt rum och historisk tid. Den kontrafaktiska hänvisningen till en sådan *obegränsad* kommunikationsgemenskap ersätter evighetsmomentet, alltså den »ovillkorliga« sanningens tidlöshet, genom idén om en öppen men målinriktad och situerad tolkningsprocess vars resultat överskrider det sociala rummets och den historiska tidens gränser inifrån i och med tolkningsgemenskapens ideala utvidgning. Den parallella intersubjektiva förståelsen av normativ riktighet uttrycks på ett mer lättfattligt sätt i *Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*, där Habermas argumenterar för hur sociala handlingsnormer här-och-nu kan ifrågasättas eller tvärtom berättigas med hänvisning till en idealt utvidgad tolkningsgemenskap (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1992, s. 138): "Gültig sind genau die Handlungsnormen, denen alle möglicherweise Betroffenen als Teilnehmer an rationalen Diskursen zustimmen könnten", det vill säga, normer är giltiga endast om alla de som möjligtvis berörs av dem skulle kunna dela denna uppfattning efter deltagande i rationellt förd diskussion därom [med Habermas ord: *rationell diskurs*].

synpunkt i en intervju 27 år efter disputationen, då han mer än hunnit bli professor:¹¹

Sociologin står stark i den mån som den tar på allvar och respekterar människan som en tänkande och handlande varelse.

Jag får intrycket av att du inte alltid tycker att sociologin tar människan som en tänkande och handlande varelse på allvar? Vilken betydelse har då sociologin för vårt samhälle?

Sociologin bör eftersträva att vara i kontakt med människors livserfarenheter, men utan att diktera hur de bör uttolka dessa. Detta är fullt förenligt med ambitionen att avslöja dolda processer och strukturer. Jag skulle däremot aldrig få för mig att tro att sociologin har svaret på alla frågor som är viktiga och angelägna för människor (sociologismen är en av sociologins värsta fiender).

Hur skulle ett samhälle utan sociologi se ut?

Ett sådant samhälle skulle förmodligen inte sakna denna; de flesta mänskliga samhällen har ju trots allt levt utan denna ibland något dystra vetenskap. Ett samhälle utan sociologi skulle absolut inte vara ett okritiskt samhälle. Men givet det svärgenomskådliga samhälle som vi nu lever i så tycker jag likväl att sociologin bör ta större plats i samhällsdebatten än den nu gör.

Rekonstruktiv idéhistoria, jag kan knappt förstå varför jag inte finner denna heidegrenska skrivelse i omlopp – mycket snyggare än exempelvis "idéhistoria med systematisk avsikt", därtill mer träffande.¹² Metoden att

¹¹ Martin Berg, *Professorsporträtt #3: Carl-Göran Heidegren* (Sociologerna, 2011), <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:482218/FULLTEXT01>.

¹² "Idéhistoria med systematisk avsikt" är en fri översättning av Jürgen Habermas i ett efterord till *Erkenntnis und Interesse. Mit einem neuen Nachwort* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1973), där han skriver om "Geschichtsschreibung [närmare bestämt *Philosophiegeschichtsschreibung*] in systematischer Absicht" (se s. 368 ff.). Utmärkande för Habermas filosoferande, teoretiserande och kritiserande är just hans sätt att ta avstamp i historie-

framställa och överskrida rekonstruktiv idéhistoria i och med övergångar till vad som i dagens ljus ter sig som mer eller mindre trängande idébildning återfinns i kritisk teori;¹³ med Carl-Göran kan arbetssättet beskrivas som *dialektiskt*.¹⁴ Ibland [o]förstås dialektik som något närmast mekaniskt, tes – antites – syntes, och möjligen är det en anledning att inte utan vidare tala om dialektisk metod. Hursomhelst tar Carl-Göran alltjämt gärna vägen *inifrån och ut*, och hur användbar metoden är – för den som är bildad – kan exemplifieras av boken *Livsmöjligheter* från 2019, där han i underbar sicksack arbetar sig fram till en förankrad (men inte fast förankrad) livsfilosofi. Boken är fantastiskt rolig att läsa, och säkert var det roligt också att skriva den.¹⁵ Sällan eller aldrig är Carl-Göran alldeles ensam på sitt arbetsrum, föreställer jag mig; nej, för han tänker och skriver med – och ibland mot – mycket konkreta, komplexa andra. För-

skrivning (ty. *Geschichtsschreibung*); hans och Carl-Görans uttryck är dock inte helt jämförbara, då filosofihistoria och idéhistoria inte är detsamma. Vidare kan idéhistoria skiljas från begreppshistoria, se till exempel Axel Honneths metodologiska överväganden i boken *Anerkennung. Eine europäische Ideengeschichte* (Berlin: Suhrkamp, 2018): "I. Ideengeschichte versus Begriffsgeschichte: Methodische Vorüberlegungen". Apropå "rekonstruktiv idéhistoria" kan termen *rekonstruktion* användas på olika sätt, förstås: medan Carl-Görans avhandling exemplifierar interpretativ rekonstruktion av idémässiga och sociala sammanhang för idébildning och idéutveckling (filosofierande, teoretiserande och kritiserande), så är Habermas rekonstruktion av den historiska materialismen i *Zur Rekonstruktion des Historischen Materialismus* (Frankfurt am Main: 1976) ett exempel på hur vi med utgångspunkt i immanent teorikritik kan rekonstruera teorier och begrepp och på den vägen bidra till teoriutveckling och samhällskritik. Se även fotnot nr. 10.

¹³ Jfr. föregående fotnot samt fotnot nr. 10.

¹⁴ Heidegren *Filosofi och revolution*, s. 10: "Min ambition är alltså helt enkelt att i stället för att tala om dialektik låta framställningen själv vara dialektisk." Jag läser och förstår här 'framställning' i dubbel bemärkelse – såväl 'produktion' som 'det att uttrycka något' (språkligt eller i bild). Carl-Göran hade aldrig lämnat mig i föreställningen att dialektik är något mossigt, om jag nu hade trott det: när jag på senare år åter har intresserat mig för olika typer av teoretiskt arbete, har han å sin sida (i tankeutbytet mellan oss som handledare och doktorand) framhållit dialektiken.

¹⁵ En detalj som i det lilla ändå säger mycket om Carl-Göran, både som person och forskare, är att han redan 2011 – och kanske tidigare – hade bestämt sig för att någon gång i framtiden skriva en bok med titeln "Livsmöjligheter"; det framgår av Martins Bergs intervju (Berg *Professorsporträtt* #3).

måga att levandegöra höjer då dynamikpotentialen, eller hur? Jämför med processen när någon istället tampas med halmgubbar!

Det är svårt att inte imponeras av Carl-Göran. Och att inte tycka om honom är nog omöjligt. Vem kan tro annat än att också Hegel hade velat vara med och hylla honom ifall han kunnat? Såklart hade han velat stå med i en tabula gratulatoria: *Georg Wilhelm Friedrich Hegel*; kanske hade han nöjt sig med *Friedrich Hegel* plus ort. Allt och alla har dock en baksida, så även när det kommer till hyllningar. I fallet Carl-Göran hänger framsidan och baksidan tydligt ihop: till följd av hans interdisciplinära forskningsområden och sammansatta forskningsprofil har hans kontaktnät med åren blivit vitt förgrenat. Detta är naturligtvis ingen dålig baksida, men en festskrift kan knappast bli mer än en festskrift med mindre än ett tema genom vilket skrivna bidrag kan ses bilda en brokig helhet, varför Carl-Görans sammansatthet ställde till vissa problem för oss som ville få till något riktigt bra för att hedra hans person och verk. Därmed är vi tillbaka i festskriftsprojektet.

Ju längre vår namnlista blev, desto svårare tycktes det bli att komma på vad som skulle kunna förena tänkbara textbidrag till något mer än en samling texter skrivna i syftet att hylla en och samma person. Vad är att finna mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur? Mycket, alldeles för mycket. Redan sociologin kan, i likhet med annan samhällsvetenskap, uppfattas som en hybrid mellanliggande två skilda tanketraditioner: vetenskap och litteratur,¹⁶ alternativt vetenskap och konst/humaniora. Således talas ibland om tre olika kulturer: naturvetenskap, samhälls-

¹⁶ Wolf Lepenies beskriver i *Die drei Kulturen: Soziologie zwischen Literatur und Wissenschaft* (München: Hanser, 1985) den historiska – och i England, Frankrike och Tyskland olika – inverkan av tvistefrågan huruvida moderna människor i ett industrisamhälle bäst förstår/förklarar sig själva och sitt livssammanhang via hermeneutik eller med hjälp av metoder hämtade från naturvetenskapen. Lepenies tes är att denna tvist har format sociologin, "not only how sociology originated but also how it then went on to develop: it has oscillated between a scientific orientation which has led it to ape the natural sciences and a hermeneutic attitude which has shifted the discipline toward the realm of literature" (Lepenies i engelsk översättning av R. J. Hollingdale i *Between Literature and Science: the Rise of Sociology*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988, s. 1).

vetenskap och humaniora.¹⁷ Till detta kommer att sociologin inte är att reducera till samhällsvetenskap; vare sig vi föredrar begreppet *handling* eller endast talar om *beteende* – eller hellre tänker oss människors göranden och låtanden som någonstans mellan rent beteende och renodlat handlande – kommer vi inte ifrån att sociologin också är en beteendevetenskap.¹⁸ Att tänka på tyska (*Sozialwissenschaft*) eller engelska (*social*

¹⁷ Förutom Lepenies 1985, se till exempel Jerome Kagan, *The Three Cultures: Natural Sciences, Social Sciences, and the Humanities in the 21st Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009). Undertiteln lyder *Revisiting C. P. Snow*, en enligt litteraturkritikern F. R. Leavis "failed chemist, incompetent novelist, and social commentator who was ignorant of the world's serious problems" (a.a., s. 1) – vilket mothugg!! Kontroversen följde på C. P. Snows *The Two Cultures and the Scientific Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1959) och gällde förnekandet av att historiker, filosofer och litteraturkritiker hade mycket att komma med, jämfört med naturvetare (eng. *scientists*) och ingenjörer; samhällsvetenskapen ägnade Snow inte en tanke. Jerome Kagan, å sin sida, erbjuder en niodimensionell jämförelse av naturvetenskap, samhällsvetenskap och humaniora, då han urskiljer inte mindre än nio hänseenden i vilka dessa tre "kulturer" varierar (se Kagan *The Three Cultures*, s. 2–5, för en översikt).

¹⁸ Om vi ifråga om handling och beteende nu vänder oss till Max Weber i *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie* [1921–1922], finner vi att han ingalunda väljer mellan dessa begrepp (på tyska *Handeln* respektive *Verhalten*), då han uppfattar allt vad människor säger och gör, tillåter och underlåter, som beteenden; däremot saknar *rent* beteende, det vill säga för aktören meningslösa och därmed oförståeliga göranden och låtanden, relevans för den förståendesociologi som han grundlägger: "Sociologi (i den betydelse som detta mycket mångtydiga ord används här) är en vetenskap som försöker förstå meningen (deutend verstehen) i ett socialt handlande och därigenom klargöra orsakerna till dess förlopp och verkningar. Med 'handling' avses ett mänskligt förhållningssätt, för så vitt individen inlägger en subjektiv innebörd i det. Detta gäller oavsett om det rör sig om ett yttre eller inre beteende, om underlåtenhet eller samtycke. Med 'social' handling avses en handling som med avseende på sin subjektiva mening relaterar sig till andras beteenden och vars förlopp orienterar sig efter detta." (Max Weber i översättning av Agne Lundquist i *Ekonomi och samhälle: Förståendesociologins grunder. 1. Sociologiska begrepp och definitioner – Ekonomi, samhällsordning och grupper* (Lund: Argos, 1983), s. 3). I vilken utsträckning som människors beteende är att betrakta som mänskligt handlande utifrån ett förståendesociologiskt perspektiv hänger således på i vilken mån det är möjligt att förstå, vilket i sin tur rimligen hänger på hur mycket aktören själv

science) ändrar inte detta förhållande.¹⁹

Följaktligen hade det knappast varit lättare att få till kvaliteten *mer än en festskrift* om vi (utan fog) hade begränsat oss till att fråga enbart sociologer. Den otillräckliga lösningen blev istället att ta utgångspunkt i Carl-Görans forskargärning för att sedan sätta upp riktlinjen att varje bidrag till festskriften skulle vara möjligt att hänföra till något av de forskningsområden som föremålet för hyllningen själv har bidragit till. I bästa fall skulle då resultatet inte bli mer sammansatt än Carl-Göran själv: en sektion för vardera forskningsområdet och ett antal texter i varje sektion. Eller bästa och bästa ... *Vore större sammansatthet verkligen ett problem?* Att få se vad som kom ut av ett sådant här projekt vore intressant, hur som. I och med det givna sammanhanget borde alla skrivna texter gå att förena på något sätt – ett heidegrenskt sätt.

Redaktörskapet föll på mig, kanhända just därför att jag aldrig förut varit redaktör – onekligen är det krävande, hur roligt och lärorikt det än är. Av samma anledning[ar] har jag sett till att omge mig med kloka och erfarna biträdande redaktörer: Mikael Carleheden, Göran Dahl, Bo Isenberg, Johan Lindgren och Anders Ramsay; med er har jag haft kontinuerlig kontakt sedan start, och jag är tacksam för alla förslag, råd och synpunkter som jag fått. Var redaktionsgruppen börjar och slutar är mera oklart, men det spelar kanske mindre roll så länge samarbetet är gott och huvudpersonen är Carl-Göran. Tack vare mångas insatser har ballongen blivit större och festligare än vad den någonsin hade kunnat bli ifall få ansträngt sig aldrig så mycket.

tänker på vad hen gör (eller underlåter att göra) och varför: "Gränsen mellan meningsfull handling och en s a s reaktion, som inte är förbunden med någon subjektiv mening, är i verkligheten flytande. En mycket avsevärd del av alla sociologiskt relevanta handlingar, framför allt rent traditionella handlingar [...], gränsar till båda typerna. [...] Förståbara och icke förståbara element i ett skeende är ofta blandade och förenade." (a.a., s. 4; se vidare till exempel Richard Swedberg och Ola Agevall i *The Max Weber Dictionary. Key Words and Central Concepts* (Stanford: Stanford University Press, 2005).

¹⁹ Den som talar tyska vet att detta språk rymmer också *Gesellschaftswissenschaft*, faktiskt även *Gemeinschaftswissenschaft* (se Emil Ungerer, "VIII. Über den Aufbau der Gemeinschaftswissenschaften", *Archiv für Geschichte der Philosophie* 39 (1-4) [1930], s. 161-214) – vem vill inte genast göra mer av denna idé- och ordbildning?!

Denna lilla skrift är endast en första del av vad som fallit ut av vårt festskriftsprojekt; närmare bestämt är detta den så kallade *festskrifts- pendangen*, där vänner och kollegor riktar sig mer direkt till Carl-Göran än i den interdisciplinära antologi som därjämte är på gång – en antologi som samtidigt är *mer än en antologi*, då bidragen hålles samman av en heidegrensk kappa.

Givetvis har Carl-Göran inte fått vara med och sy ihop denna kappa, inte i egen person – bara såsom en personifierad tänkare och skribent som via böcker och artiklar förmedlat idéer, perspektiv och kunskaper i mitt arbetsrum och på så sätt bjudit gott motstånd i tolkningen av honom själv. Mest på grund av Heidegren (och lite på grund av mig) kommer antologin att få fyra sektioner, varar tre svarar mot sex överlappande forskningsområden till vilka Carl-Göran med excellens har bidragit, och eftersom så många av dem som vi frågat har tackat ja till att medverka i antologin kommer ingen av sektionerna att innehålla få bidrag. Om vi så lägger till prologen, introduktionen, mina så kallade *Zwischenbetrachtungen*, epilogen och denna pendang (eller festskriftssektion) kommer vi upp i att redaktören inte är riktigt klok – eller också att Carl-Göran är ”värd all uppmärksamhet”, vilket mer än en sagt mig.

Med några undantag är alla texter i festskriftssektionen nyskrivna: 1997 bidrog Carl-Göran till ett jubileumsnummer av *Ugglan*, en skriftserie utgiven av Idé- och lärdomshistoria i Lund under redaktion av Gunnar Broberg, och av flera skäl vill jag gärna låta återpublicera denna heidegrenska text, inte bara därför att den handlar om ”Hegels uggla”;²⁰ dessutom återpubliceras i denna sektion Sven-Eric Liedmans recension av Carl-Görans avhandling då den kom, en text som Carl-Göran skrev 2020 med anledning av att Hegel då skulle ha fyllt 250 år, ”Hegels långa

²⁰ Kanske bättre än någon annan kan Carl-Göran förklara grunden till att denna skrifts framsida pryds av en uggla. Ytterligare ett skäl att på nytt publicera hans text är att återpubliceringen ger anledning att nämna Gunnar Broberg, som nog gärna hade velat vara med i detta sammanhang, om han fortfarande varit bland oss. Tillsammans med Svante Nordin öppnade Gunnar dörren till Institutionen för idé- och lärdomshistoria för Carl-Göran, och med deras uppmuntran blev det så småningom ”en avhandling av manuskripthögarna”: *Filosofisk modernisering: Studier i nordisk filosofihistoria (1860–1910)*, doktorsavhandling, Lunds universitet, 1999 (föregående citat är hämtat från s. 6).

väg”, samt en kort självbiografisk text där Carl-Göran blickar tillbaka på den väg som han en gång fann var hans (strax mer om denna text). Likaså är samtliga bidrag till antologin nyskrivna, med undantag för tre kortare texter av Carl-Göran, vilka återpubliceras för att bidra till den helhetsbild som vi i och med antologin vill ge.

Den för hela projektet vägledande arbetstiteln har nästan från början varit *Teori och person* plus en undertitel med öppen ände: *socialfilosofi, socialteori, samhällsteori, filosofisociologi, filosofihistoria, politisk filosofi och teori* ... alltså sådant som Carl-Göran och vi som bidrar till antologin och/eller denna festskrifts pendang värdesätter och även försöker göra/skriva. Om man vänder på det och tänker till kan man redan i titeln skriva in oss i traditionen att som tänkare och skribent röra sig i öppna mellanrum – liksom i en spegelsal, ett reflektionssammanhang utan början och slut:²¹ *Den öppna spegelsalen: filosofi, antropologi, sociologi, politologi, historia.*²²

²¹ Denna fantastiska metafor har jag funnit i Carl-Görans bok *Antropologi, samhällsteori och politik. Radikalkonservatism och kritisk teori. Gehlen – Schelsky – Habermas – Honneth – Joas* (Göteborg; Daidalos, 2002). Hans argument är ”att varken samhällsteori eller politik formuleras oberoende av uppfattningar om människan (eller kanske människorna), trots att en klar och tydlig människobild långt ifrån alltid tecknas fram, och att antropologi å sin sida rymmer föreställningar inte bara om vad vi människor är, utan även om vad vårt samhälle är och vad det nog skulle kunna [för]bli genom samhällsförändrande [eller tvärtom samhällsbevarande] handlingar”; sådär knyckligt skriver dock inte Carl-Göran själv, utan jag har hämtat orden från min ännu bara halvfärdiga inledning till den antologi som jag just nu presenterar och till vilken denna festskrifts pendang är ett komplement.

²² Jfr. exempelvis skriftsamlingarna *Between Philosophy and Social Science: Selected Early Writings* med ett urval översatta texter skrivna av Max Horkheimer (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1993; för översättningarna står redaktörerna G. Frederick Hunter, Matthew S. Kramer och John Torpey), inklusive hans interdisciplinära forskningsprogram för Frankfurtskolan (”Traditionelle und kritische Theorie” från 1937, ursprungligen publicerad i *Zeitschrift für Sozialforschung* 6(2), s. 245–294), och *Hermeneutics between History and Philosophy: The Selected Writings of Hans-Georg Gadamer*, som utöver översättningar av Hans-Georg Gadamer rymmer en diskussion av hur hermeneutik förhåller sig till filosofi och historia (New York, NY: Bloomsbury Academic, 2016; översatt har redaktörerna Pol Vandavelde och Arun Jyer). Via webbsökningar har jag dessutom funnit titlar som *Between Philosophy and Literature: Bakhtin and the Question of the Subject* av Daphna Erdinast-Vulcan (Stanford: Stanford University Press, 2013), *Existenz und Substanz – Heideggers Anthro-*

Såvida inte Daidalos har goda invändningar kommer antologin att bära denna titel när den väl blir en bok om något år – det är sannerligen en glädje (och mer) att detta fina förlag vill ge ut vår antologi! Pendangens titel har kommit till i samma anda: *Mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur: En festskrift om och till Carl-Göran Heidegren*.

Medan antologin presenterar forskaren Heidegren och den *zwischen-tradition* till vilken han från och med nu räknas (och som forskare alltid har tillhört),²³ får läsaren av denna kompletterande festskrift möta mer av vännen/kollegan Carl-Göran, skymtvis via texter författade av sju personer som alla berättar något om vad mötet med Carl-Göran – som människa, hegelian, doktorand, sociolog, handledare, idéhistoriker ... – har betytt för dem och deras väg. Dessutom bidrar Carl-Michael Edénborg med en ny intervjubaserad text, där förrförra höstens långa samtal med Carl-Göran återges nästan i sin helhet. Jag kan inte göra texterna rättvisa genom att presentera dem, men jag ska säga något kort om vilka som skrivit dem (flera av dem har jag redan nämnt): Anders Lundberg, inte bara Carl-Görans första doktorand utan dessutom första initiativtagare till detta projekt; Göran Dahl, som varit en god vän till Carl-Göran alltsedan de två skrev in sig på forskarutbildningen i sociologi i Lund – dessutom har dessa två tillsammans intresserat sig för *konseroativ revolution* med mera; Anders Ramsay och Mikael Carleheden, som båda (med några års mellanrum) lärde känna Carl-Göran på Joachim Israels Hegelseminarium – ingen av dem har släppt vare sig Hegel eller Carl-Göran; Bo Isenberg, som lärde känna Carl-Göran senare än Göran, Mikael och Anders R., men deras vänskap är inte desto mindre – dessutom har Bo, i likhet Göran och Mikael, verkat i forskningsprojekt tillsammans

pologie zwischen Philosophie und Wissenschaft av Siegmund Faust (München: GRIN Verlag, 2007) och *Nietzsche Zwischen Philosophie Und Literatur: Von Der 'Fröhlichen Wissenschaft' Zu 'Also Sprach Zarathustra'* under redaktion av Katharina Grätz och Sebastian Kaufmann (Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2016). Horkheimer, Gadamer, Bakhtin, Heidegger och Nietzsche är bara några få av dem som skulle kunna räknas till en *zwischen-tradition*. I sammanhanget tål dessutom den fina svenska antologin *Sociologi genom litteratur: skönlitteraturens möjligheter och samhällsvetenskapens begränsningar* under redaktion av Christofer Edling och Jens Rydgren (Lund: Arkiv förlag, 2015) att nämnas.

²³ Jfr. föregående fotnot.

med Carl-Göran; Johanna Börrefors, som tackade ja till att medverka i projektet fastän det nu gått ganska många år sedan hon var doktorand på Sociologen i Lund – självklart ville hon vara med och fira sin tidigare handledare; och Asger Sørensen, varken svensk eller sociolog utan en av många nordiska filosofer i Carl-Görans nätverk – deras kontakt är ett gott exempel på hur *Nordiskt Sommaruniversitet* (NSU) såsom en oberoende, akademisk institution via interdisciplinära symposier har främjat, och förhoppningsvis även fortsättningsvis kommer att främja, ett i nordiska och baltiska länder pågående utbyte av rön och idéer inom socialfilosofi, socialteori, samhällsteori, filosofisociologi, filosofihistoria och politisk filosofi/teori (och mycket mera); och sist men inte minst, den redan nämnde Carl-Michael Edenborg, som är "stolt" att han lyckades "tjata" till sig att få göra något om och med Carl-Göran för *Fokus*.²⁴ Anledningen kommer på tal innan intervjun sätter igång: "Du [Carl-Michael till Carl-Göran] har ju inte alls fått den cred och uppmärksamhet som du borde få."²⁵ Bakom de makalöst vackra omslagsbilderna står Brutus Östling, som inte bara är känd och uppskattad fotograf – han är dessutom Carl-Görans första bokförläggare.

Carl-Göran själv är väl närmast en tysk tänkare från Småland, är han inte? "[M]ed en ohjälplig fäbless för tyska tanketraditioner", har han medgett.²⁶ Först och främst "Hegel-forskare"?²⁷ Lite av en mittenhegelian, rentav?²⁸ Inspirationen från Hegel är i vilket fall inte att ta miste på. Med tanke på hans egen forskningsansats vore det närmast avigt att inte relatera Carl-Görans tankestil, liksom hans intresseprofil, verkningsätt

²⁴ Lite mer om var och en som medverkar i denna separata festskriftssektion står att läsa i avsnittet "Författarpresentationer", s. 9–11. I antologin medverkar betydligt fler: ett trettio-tal filosofer, sociologer, idéhistoriker, statsvetare och litteraturvetare från fyra nordiska länder.

²⁵ De inledande ordväxlingarna mellan Carl-Michael och Carl-Göran är med på ljudupptagningen från intervjutillfället men har inte inkluderats i någon text.

²⁶ Berg *Professorsporträtt* #3.

²⁷ Jfr. Carl-Görans oslagbara självpresentation i Martin Bergs intervju (Berg *Professorsporträtt* #3), återgiven på s. 4.

²⁸ Jfr. hans text "Recognition: A Theory of the Middle" i *Axel Honneth: Critical Essays. With a Reply by Axel Honneth* under redaktion av Danielle Petherbridge (Leiden & Boston: Brill, 2011), s. 233–253.

och verkningsområden, till honom själv som ett barn av sin tid – ”teorins långa sommar”.²⁹ Det är inte jag ensam som placerar tänkaren Carl-Göran i detta tidsrum: i en epilogisk tillbakablick, som avslutning på sitt storverk om ”[d]en nordiska filosofins ’1968’”,³⁰ berättar han personligen om hur han blev en del av ”teorins gyllene tid” 1960–1990, då ”[t]eori var mer än blott följden av tankar man hade i huvudet; den var ett sanningsanspråk, en trosartikel och ett livsstillbehör”.³¹ Berättelsen börjar i ett Lund som jag förmodar också på sjuttioalet sjöd som allra mest när universitetslivet åter drog igång efter stilla sommarmånader och mängder av studenter, nya och gamla, med ens fyllde stadens gator och kaféer:

Lund i september 1974. Som alldeles nybakad filosofistudent stiger jag in i Bokcaféets lokal på Sankt Petri Kyrkogata. Herregud så många intressanta böcker! Snart får jag syn på en bok som jag ditintills bara hade läst om: *Being and Time* av Martin Heidegger (på engelska alltså). Tjock, inbunden och dyr – långt dyrare än någon bok som jag så långt hade övervägt att köpa. Men, ack så lockande. Det nästan svindlar för ögonen på mig. Omtumlad går jag ett varv runt kvarteret – sedan går jag in och köper boken. Så blev också jag en del av ”teorins långa sommar” [...]. Detta var teorins gyllene tid, den tid då man inte kunde få nog av teori.³²

Med andra ord kom Carl-Göran före mig och andra att anlägga ett heidegrenskt perspektiv på sig själv, men vad gäller det heidegrenska har jag – förvånande nog – haft ett och annat att tillägga. Hans självbiografiska epilog återpubliceras i denna skrift (något förkortad), medan mina tankar om vad som utmärker Heidegren som tänkare och skribent

²⁹ Teorins långa sommar är ett uttryck myntat av den tyske kulturvetaren och essäisten Philipp Felsch i *Der lange Sommer der Theorie. Geschichte einer Revolte 1960–1990* (München: C. H. Beck Verlag, 2015).

³⁰ Storverket som jag syftar på är alltså *Kamrater, anti-auktoritära, människor: Den nordiska filosofins ”1968”* (Göteborg; Daidalos, 2021).

³¹ ”[T]eorins gyllene tid” är Carl-Görans omskrivning av Felschs uttryck (som han också använder); det längre citatet är Felsch i översättning av Carl-Göran (a.a., s. 481); han hänvisar i sin tur till 2018 års upplaga av Felschs bok (Frankfurt am Main: Fischer), s. 12.

³² Heidegren *Kamrater, anti-auktoritära, människor*, s. 481.

utvecklas i antologin. Det var inte riktigt min plan att utläsa det heidegrenska, men där fanns ju något personligt och på samma gång mer än personligt för mig att efter bästa förmåga rekonstruera ... I synnerhet som idébildning, idéutveckling och verkstillverkning hör till mina specialintressen har det varit spännande att ge detta ett försök, så spännande att det till sist blev en lättnad när en mycket glad Carl-Göran efter första mötet med Engstams Heidegren sade mig att han tycker att jag verkligen förstår vad han skriver.

Summa summarum blev det i slutänden festskrift OCH antologi. Till råga på allt har Carl-Göran firats dubbelt upp: till att börja med avslöjades projektet på en sensommarfest ute på Bjärehalvön – fantastiskt nog, med tanke på antalet inblandade, kom det som en fullständig överraskning för både Carl-Göran och hans kära fru Ritva – och innan septembermånadens slut följdes detta överraskningsmoment upp med ett stort "milstolpekalas" på hemmainstitutionen, Sociologen i Lund. Och visst tål det att firas när någon blir professor emeritus, två gånger till och med! Tack vare Sociologiska institutionen i Lund har festskriften kunnat tryckas; tvivelsutan är det festligare med en tryckt bok i handen än en e-bok. När [≥]-antologin väl har blivit en bok den också får hela projektet avrundas med en emeriteringsföreläsning – det förstår nu säkert Carl-Göran att vi alla skulle önska.

Vi alla är många, och av olika anledningar har inte alla som gärna hade velat hedra Carl-Göran med en text haft möjligheten att bidra på så vis. Inte bara därför har vi samlat in namn till en *tabula gratulatoria*. På så sätt har riktigt många kunnat vara med i hyllningen till Carl-Göran. Några hundra mejl, namn och ort, klippa och klistra ... En enkel process och samtidigt betyder resultatet så mycket – ja, upprättande av *tabula gratulatoria* är verkligen en fin tradition!! När jag så skulle mejla Hans Joas och Axel Honneth ville jag i förbifarten säga någonting om vårt projekt och vad vi vill med det, förutom att hedra och hylla Carl-Göran:

(As for the Festschrift, one aim is to promote sociological theory and social philosophy that is open and sensitive to the interplay between philosophical anthropology, social theory, theory of society, and politics. In Sweden, this kind

of theorizing unfortunately does not add up to a vigorous theoretical tradition – as in Germany. We hope for the best!)

På detta parentetiska tillägg³³ responderade Honneth, och fastän tankeutbytet är långtifrån festligt vill jag återge hans svar, för i sin korthet är det ändå innehållsrikt – och värt att ta på allvar:

You might be wrong in believing, that a tradition of integrating philosophical anthropology and social theory is still living in Germany, I fear it is dying out today, unfortunately.³⁴

(I övrigt tackade han, liksom Joas, för frågan om att stå med i tabulan.)³⁵

Till sist något upplyftande (igen): Troligtvis har jag skickat långt över tusen mejl hit och dit sedan detta stora projekt drogs igång – jag tänker inte räkna. (Däremot har jag inte kunnat låta bli att räkna på hur många sidor text som Carl-Göran har publicerat: ungefär 6 000; antalet hittills utgivna böcker är minsann inte få, men dessa går snabbare att räkna – 20 eller 21 stycken, beroende på hur man räknar.)³⁶ Faktiskt har det varit riktigt trevligt att mejla! Då uppskattningen för Carl-Göran liksom svämmat över av och till, har jag – i egenskap av den som mejlat – blivit mottagare av mängder av varma, vördnadsfulla ord som alltså inte kommer av känslor för mig utan för min gode handledare, alldeles för

³³ Jag har aldrig träffat vare sig Joas eller Honneth och ville därför fatta mig kort; oavsett hade jag inte gett mig på att försöka reda ut det här med festskrift, antologi och pendang via mejl – jag hoppas att ni som läser detta förord hänger med i alla fall!

³⁴ E-post från Axel Honneth 2022-10-27.

³⁵ Mikael Carleheden, som stod med som undertecknad, responderade i sin tur med följande iakttagelse: "Yes, I guess you are right that things are going in that direction also in Germany. I recently read Andreas Reckwitz and Hartmut Rosa's book *Spätmoderne in der Krise*. I noticed that they had to defend both 'Gesellschaftstheorie' and 'Sozialtheorie' even in Germany. However, I was happy that they did. It is even more needed outside Germany."

³⁶ Om man lägger samman allt förutom översättningar i Carl-Görans bibliografi kommer man upp i över 7 000 sidor, men bland annat kapitel i antologier för vilka han själv har varit redaktör räknas då två gånger; dessutom har ju Carl-Göran skrivit också tillsammans med andra – därför har jag måst höfta lite.

finna att inte föra vidare. Även fast jag aldrig har bett någon alls att säga något fint, har jag således fått ta emot mängder av lovord, därtill små tillbakablickar på värdefull tid tillsammans; väldigt många tycker helt enkelt mycket om Carl-Göran – som forskare och människa. Att lämna allt detta vackra erkännande för att aldrig återfinnas i min överfulla mejlbox var otänkbart, varför jag istället har klippt och klistrat lite till och på så vis satt ihop ett kollage.

Också detta långa förord är väl ett bidrag, förmodar jag. Den som undrar om Carl-Göran verkligen är värd all denna uppmärksamhet behöver bara träffa honom, läsa hans bibliografi (inkluderad i denna lilla skrift) och/eller några av hans böcker.

Hallavara gamla skola hösten 2023

Anna Engstam